Marosvári Csaba
Egy eredeti múzeum Kambodzsában

Siem Reap városáról mostanában a világörökség részét képező Angkor templomegyüttese és a köré kiépült turizmus jut az ember eszébe. Bár Angkor vitathatatlanul Kambodzsa szimbóluma (Angkor Wat a nemzeti lobogón is megjelenik) a templomegyüttestől nem messze van egy másik, messze nem olyan közismert, ám látogatásra mégis érdemes hely, amely szintén erősen kötődik az ország történetéhez és az országról az utóbbi pár évtizedben kialakult képhez. Az Angkorba látogatóknak mindenképp érdemes felkeresni a Hadtörténeti Múzeumot, mely a maga egyedi módján nyújt betekintést a huszadik század egyik leghírhedtebb polgárháborújába.

Siem Reap ma egy viszonylag forgalmas, kétszázezres város, mely az 1997 óta tartó belpolitikai stabilitás révén a Kambodzsát (pontosabban Angkort) is elérő turizmus célpontja lett. A város nemcsak szállodák tucatjaival, de múzeumokkal is gazdagodott. Ezek egyike a Hadtörténeti Múzeum, melyet az ezredfordulón hozott létre a Kambodzsai Védelmi Minisztérium amolyan mementóként az épp ebben a régióban legtovább kitartó, Pol Pot-féle Vörös Khmer-ellenállás másfél évvel korábbi leszerelése után.

Történelmi előzmények

Az indokínai félsziget legrégebbi államalakulataként számon tartott Khmer Királyság 1863-ban került francia protektorátus alá. A később Francia Indokína részévé váló terület a második világháború és az azt követő események során került abba a kb. öt évtizedig tartó belpolitikai-gazdasági-társadalmi káoszba, melyből a mai napig nem tudott kilábalni a ma is a világ egyik legszegényebbjeként számon tartott állama.

A japán megszállás után a még a francia gyarmatosítók által 1941-ben odaültetett, és országát később igen sokféle címen vezető Norodom Szihanuk királyt – mivel nem kollaborált a japánokkal – a félszigetre 1945-ben visszatérő franciák meghagyták a trónján. Az első indokínai háborúban (1946–1954) Szihanuk azonban egyre jobban elkötelezte magát a függetlenség mellett, ez azonban a gyarmatosító franciák ellenlépéseit váltotta ki. A király 1953-ban rövid száműzetésre kényszerült, majd országa függetlenségének 1953. november 9-i kihirdetésére hazatért.

Törékeny egyensúly (1953-70)

Szihanuk célja a hidegháború korai időszakának labilis indokínai helyzetében országa újfent elnyert függetlenségének, deklarált semlegességének és politikai rendszerének védelme volt. Mindennek érdekében a király számos fordulatos belpolitikai húzáshoz folyamodott, például 1955-ben lemondott apja javára a trónról, hogy miniszterelnökként hatékonyabban irányíthassa a belpolitikai folyamatokat, majd apja halála (1960) után régenshercegként állt Kambodzsa élén, egyensúlyozva a konzervatív-nacionalista és a baloldali csoportok között. Külpolitikájában az Indokínai-félszi-

get 1954 utáni zavaros és növekvő feszültségeket telített helyzetében Szihanuk az ötvenes évek második felétől közeledett Kínához. Egyrészt tartott az Egyesült Államok hatalmi ambícióitól a félszigeten (noha Washington 1955-től jelentős segélyeket juttatott Kambodzsa hadseregének, az ötvenes évek hidegháborús légkörében Washington nem bízott a semlegességet hirdető kambodzsai vezetésben, ráadásul a félszigeten az Egyesült Államok két legfontosabb szövetségese, Thaiföld és Dél-Vietnam adott menedéket Szihanuk politikai ellenfeleinek), másrészt meg volt győződve arról, hogy Indokína előbb-utóbb a kommunista Kína befolyása alá kerül. A hatvanas évek közepén a régensherceg tovább közeledett Kínához és Észak-Vietnamhoz, majd jóváhagyta az utóbbiak és a Vietkong jelenlétét az országban, amivel gyakorlatilag bevonta Kambodzsát a vietnámi háborúba. Az Egyesült Államok 1963-ban ezért megszüntette Kambodzsa hadseregének segélyezését, 1965-ben pedig a diplomáciai kapcsolatok is megszakadtak.

A kínai kulturális forradalom viszont a Kínával való kapcsolatok lazulásához, az észak-vietnámi jelenlét (az ún. Szihanuk-ösvény) pedig Kambodzsa vietnámi háborús helyzetbe való közvetlen bevonódásával járt. Az Egyesült Államok egyre jobban erősödő vietnámi szerepvállalásával egyidőben Szihanuk az 1965-ben megszakadt nyugati kapcsolatok felmelegítésével kívánta a kissé terhessé váló és destabilizáló észak-vietnámi és kommunista befolyást ellensúlyozni. Az államfő tudtával 1969-1970-ben az Egyesült Államok több légitámadást is intézett a kambodzsai területeken lévő észak-vietnámi utánpótlási vonalak ellen (Operation Menu).

Szihanuk 1960-as évekbeli, már-már követhetetlen belpolitikai váltásaival elidegenítette magától mind a jobb- mind a baloldalt. Hadseregparancsnoka, majd miniszterelnöke (1966–1967 majd 1969–1970), a konzervatívokhoz tartozó Lon Nol tábornok többször is fellépett a baloldali csoportok és a kínai befolyás ellen, az államfő ugyanakkor a délkelet-ázsiai régió nyugatbarát puccsai miatt (pl. Indonézia, 1965) ismét épp a baloldali csoportokra kívánt egyensúlyként támaszkodni.

Polgárháború (1970–1975)

A vietnami háborús helyzetben a Szihanuk-féle politikai zsonglőrködést egyre kevésbé toleráló Washington végül 1970-ben támogatta Lon Nol puccsát a megbízhatatlannak tartott Szihanuk ellen. Mindez nemcsak a Lon Nol által létrehozott Khmer Köztársaság nyugati orientációjával, de Kambodzsa vietnami háborús szerepvállalásával ért fel Dél-Vietnam oldalán. Lon Nol igyekezett felszámolni a Kelet-Kambodzsában lévő észak-vietnámi és vietkong erőket (ebben az amerikai légierő 1973-ig tartó masszív légitámadásai is segítették) és a hazai ellenálló kommunista csoportokat, de a tábornok-elnök fellépett országa vietnami kisebbsége ellen is. A Pekingbe, majd Phenjanba menekülő Szihanuk az 1968-tól kormányellenes harcot kezdő kommunistákra, az ún. vörös khmerekre támaszkodva alakított emigráns kormányt és rajtuk keresztül kívánta visszaszerezni hatalmát.

Mindeközben Lon Nol nem tudta stabilizálni hatalmát az országban tartózkodó

észak-vietnamiakkal, vietkongokkal és az általuk támogatott, ám Kína és Szihanuk támogatását is bíró vörös khmerekkel szemben (utóbbiak megerősödésében szerepe volt Szihanuk nép körében élvezett tekintélyének és az ország keleti részében zajló, vietnami ellátási útvonalakat érő amerikai szőnyegbombázások több tízezres nagyságrendűre becsült kambodzsai halálos áldozatainak is). Az öt évig tartó polgárháború 1975. április 1-jén a Khmer Köztársaság bukásával, Lon Nol menekülésével és a kommunisták hatalomátvételével végződött.

Vörös khmerek (1975–1979)

Az 1960-as években radikalizálódó, önálló útra lépő kambodzsai kommunisták (akiket Szihanuk nevezett először vörös khmereknek) kínai és észak-vietnami támogatással 1968-ban harcot kezdtek a központi kormányzat ellen, majd Lon Nol 1970-es puccsa után összefogtak az elűzött Szihanukkal. A megbuktatott államfő nép körében élvezett tekintélye, valamint Lon Nol represszív politikája és az amerikai bombázások miatt hamar népszerűségre tettek szert a lakosság körében, és 1975-re felmorzsolták Lon Nol rezsimjét.

A vörös khmerek 1975. áprilisában megalakították a Szaloth Szar (ismertebb nevén: Pol Pot) tényleges irányítása alatt álló Demokratikus Kambodzsa nevű államot, mely a Vörös Khmerek Párizsban tanult vezetőinek maoista inspirációjú agrárkommunista elképzeléseit volt hivatott megvalósítani. (Szihanuk házi őrizetbe, majd ismét emigrációba kényszerül). Pol Potnak a korábbi társadalmi keretekkel és tradíciókkal leszámoló rendszere harcot hirdetett az értelmiségiek, a városi lakosság és az idegenek ellen, a lakosságot pedig agrárkommunákba szervezték. A huszadik század egyik legvéresebb társadalmi átalakítási kísérletének, a kitelepítések, kivégzések, üldözések és kínzások áldozatainak számát a becslések egy- és hárommillió fő közé teszik (miközben az ország lakossága 7-8 millió fő volt akkor).

Pol Pot rendszere az őt korábban segítő Hanoi befolyásától is igyekezett megszabadulni, a Mekong vidékén területi igényekkel lépett fel Vietnam ellen és 1977-től üldözni kezdte a vietnami kisebbséget is, ami 1978-ban Vietna katonai fellépését váltotta ki. 1979 januárjában a vietnami csapatok bevették Phnom Penht, új, Vietnam-barát kommunista kormányt állítottak fel (Kambodzsai Népköztársaság) és Kambodzsa nyugati részébe szorították vissza a vörös khmereket.

Kambodzsai Népköztársaság, polgárháború és átmenet (1979-1993)

A vietnami megszállással 1979-től más szereplőkkel, de folytatódott a polgárháború. A Vietnam-barát új Phnom Penh-i kormány, a vörös khmerek és a nacionalista Khmer Nép Nemzeti Felszabadító Frontja közötti polgárháború hidegháborús színezetet is kapott. Az 1970-es években a kínai befolyástól szabadulni kívánó Vietnam egyre erősebben közeledett a Szovjetunióhoz, amivel kiváltotta Peking haragját. Hanoi ugyanakkor nem nézte jó szemmel az egyre inkább Kínára támaszkodó kambodzsai Pol Pot-rezsimet, különösen, miután az területi követelésekkel lépett fel vele szemben és nekiment a vietnámi kisebbségnek. 1979-ben Vietnam Hanoi-barát

kommunista kormányt segített hatalomra Phnom Penhben, ami viszont paradox módon a Moszkva ellen a Kína-kártyát már kijátszó (1972), és a szoros vietnami–szovjet kapcsolatok miatt indokínai szovjet befolyástól tartó (és a vietnami kudarcból alig felocsúdó) Egyesült Államokat is a vörös khmerek mellé sorolta. Utóbbiak többek Washingtontól és Kínától (Thaiföldön keresztül) jelentős támogatáshoz jutottak a Vietnam-barát Phnom Penh-i kormányzat elleni harcukban, mely a Siem Reap és a thai határ közötti területen egyre alacsonyabb intenzitással, de folytatódott.

A Vörös Khmerek (máig nagy veszélyeket jelentő) aknák millióinak elhelyezésével próbálták az irányításuk alatt álló, zsugorodó északnyugat-kambodzsai területeket megvédeni.

1989-ben Vietnám kivonult Kambodzsából, és az év áprilisában Hun Szen miniszterelnök a nemzetgyűlésen keresztül jelentős átalakításokat jelentett be a kambodzsai rendszerben. A Kambodzsa Állam néven kialakított formáció közeledett felgyorsította az újjáépítést, közeledett a tradíciókhoz, elindította a privatizációt, külpolitikájában semlegessé és el nem kötelezetté nyilvánította magát, és francia és indonéziai közvetítéssel béketárgyalásokat kezdett Jakartában a vele harcoló vagy szembenálló politikai erőkkel, melynek eredményeként 1991-ben a felek fegyverszünetet kötöttek majd még abban az évben aláírták a párizsi békemegállapodást. Az egyetlen párt, a Kambodzsai Népi Forradalmi Párt ugyan megtartotta hatalmát, igaz, ideológiájából 1991-ben törölték a kommunista eszméket. 1992-ben létrehozták a párizsi békemegállapodás pontjainak betratására hivatott ENSZ Kambodzsai Átalakulási Hatóság (UNTAC) békefenntartó missziót, amely felügyelte a tűzszünetet és az 1993-ra kiírt többpártrendszerű választásokat. Ezzel egyidőben 1993-ban visszaállították az alkotmányos monarchiát, melynek élére hazahívták a korábban az 1979 utáni rendszerrel szembenálló Szihanukot.

A mai Kambodzsa (1993-)

Az 1993-as választásokon győztes miniszterelnökké választott Norodom Ranariddh herceg (Szihanuk király másodszülött fia) mellett azonban az országot 1985 óta ténylegesen irányító Hun Szen másodminiszterelnök maradt, és a bürokrácián valamint a hadseregen keresztül (máig) továbbra is az ország első számú vezetőnek számított. Ranariddh és Hun Szen hatalmi harcából 1997-ben egy államcsíny révén utóbbi került ki győztesen, Rannariddh pár évre Párizsba távozott. Hun Szen az 1998-as, a 2003-as és 2008-as választást is megnyerve konszolidálta hatalmát, 1997–1998-ban megadásra kényszerítette a néhány megmaradt vörös khmer-csoportot, végleg lezárva a polgárháborút. A kormányfő befolyására jellemző, hogy Szihanuk király 2004-es lemondása után nem riválisa, Ranariddh herceg, hanem annak féltstvére, az évtizedek óta Európában élő táncművész, Norodom Szihamoni került az amúgy semmilyen hatalommal nem járó királyi trónra.

Kambodzsa a mai napig nem heverte ki az elmúlt évtizedek hányattatásait sem gazdaságilag, sem demográfiailag, ám az 1998 utáni viszonylag stabil politikai helyzetben Kambodzsa igyekszik folytatni az újjáépítést és többek közt kihasználni az Angkor Wat iránti növekvő érdeklődést.

A múzeum

A Siem Reap-i Hadtörténeti Múzeum egyedi, egyszerű, mégis kézzelfogható módon igyekszik bemutatni az elmúlt évtizedek katonai eseményeit. A helyi laktanya mellett leválasztott jókora udvaron egy szabadtéri hadieszköz-kiállítás keretében ismerhetjük meg az országban történt hadi eseményeket – mindenféle flanc, művészi dizájn vagy marketinges süketelés nélkül (egyetlen dizájnelemként voltaképp a stílszerűen lőszerhüvelyekre felfestett információk említhetők). A múzeumban kínai, vietnami, szovjet és amerikai eredetű hadieszközöket állítottak ki, melyeket mind a vörös khmerek elleni harcok által leginkább sújtott Siem Reap környékén találták (elsősorban a földeken), a harci eseményeknek megfelelő (hol jobb, hol rosszabb) állapotban. Az ezredfordulón megnyitott gyűjtemény emellett bemutatja az országban máig földben lévő, hárommillióra becsült taposóaknák veszélyeit és társadalmi hatásait (a 14 milliós Kambodzsában kb. egymillió embernek van valamilyen aknától okozott sérülése). Mindennek szemléltetésére a múzeum szélén élő (és sokszor a társadalomból páriaként kivetett), taposóaknák által megnyomorítottak 30-40 fős közösségének tagjai szegődnek mellénk idegenvezetőül, hogy még közvetlenebb módón mutassák be az elmúlt évtizedek eseményeit és saját sorsukat.

T-54-es harckocsi, mely 1979-ben a vietnámiakkal kerül az országba. 1994-ben egy vörös khmer-aknára futva vált harcképtelenné

Vörös Khmerek által 1979 körül használt 14,5 mm-es szovjet KVP géppuska (háttérben vezetőnk, aki bal karját egy aknarobbanásban vesztette el)

122 mm-es (K38) szovjet tarack

BM 13-as rakétavető (Katyusa). Érdekessége, hogy a jobb oldali ajtón azok a belövések láthatók, melyek kioltották a vezető életét

Amerikai 155 mm-es tarack, mely 1973-ban került Kambodzsába. Ezt a példányt Lon Nol hadserege használta Phnom Penh ostroma idején. 1975-ben vált harcképtelenné

Amerikai 105 mm-es M2A2 ágyú, melyet Dél-Vietnámból kapott a Lon Nol-féle hadsereg. 2000-ben fedezték fel Siem Reap tartományban

A Kambodzsai Népi Légierő (1979-93) 10 (1979-93) 10 db Mi-8-as helikopterének egyike. 1988 körül került az országba

A Vörös Khmerek légierejének öt vagy hat Shenyang J-6 típusú (a MiG 19 kínai utánzata) vadászgépének egyike

Vietnámi gyátmányú MBV 78A1 (a szovjet POMZ-2 másolata) akna

Siem Reap környékén talált különféle akna és kézigránáttípusok

Sajátos dekoráció

Zárszó

A Siem Reap-i Hadtörténeti Múzeum a maga egyszerűségével a manapság divatos, dizájnos (és kellőképp költséges) múzeumi koncepcióknál talán emberközelibb módon (érdemes elgondolkodni, azon, hogy egyes profi dizájnos, légkondicionált helyiségek és múzeumok életszerűbbek-e vagy ez a szabadtéri tárlat), a maga valójában mutatja be a kambodzsai harcokat, és a bennük felhasznált eszközöket. Bár a kiállított eszközök nem túl jó állapotban vannak, ez azonban talán még inkább kiemeli a tárlat eredetiségét, egyszerűségét. A mai kambodzsaiak (akiknek fele 22 év alatti) elmúlt véres öt-hat évtizedükre nem szívesen emlékeznek, ugyanakkor számos mementójellegű kiállítás igyekszik bemutatni az ország elmúlt évtizedeinek eseményeit, ennek egyik példája ez a múzeum is. Érdekesség, hogy a mai kambodzsai közgondolkodás az országot ért történelmi sérelmeket elsősorban négy országnak tulajdonítja (noha történelmi sérelmek terhelik a Thaiföldde l és a Vietnammal fenntartott viszonyt is): a franciákhoz a gyarmatosítás, a japánokhoz a megszállás miatt, az amerikaiakhoz a több ezer halálos áldozatot követelő szőnyegbombázások miatt és a kínaiakhoz a Pol Pot-rezsim támogatása miatt viszonyulnak finoman szólva is negatívan (noha az 1990-es évektől Kína legjelentősebb befektetőként megkerülhetetlen szerepet játszik a kambodzsai gazdaságban). Mindent egybevetve, a Siem Reap-i Hadtörténeti Múzeum kihagyhatatlan látnivaló az Angkorba látogatóknak, amennyiben egy kicsit is szeretnék kézzelfoghatóbban megérteni Kambodzsa közeli múltját és jelenét.